

Comuniștii și corupția administrației românești, 1924-1926

Cristina Diac

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului (Academia Română) București

cristinadiac2003@yahoo.com

Abstract:

Studiul de față își propune să releve o fațetă mai puțin cunoscută a comunismului interbelic, respectiv relația non-conflictuală, înscrisă în cutume, dintre PCdR și autoritățile statului. Am în vedere originea acestei situații, plasată în primii ani după interzicerea partidului (1924-1926). Plec de la ipoteza că reprezentarea autorității de stat pe care a avut-o Elek Köblös, secretarul general al PCdR dintre 1924 și 1928, a influențat decizia comuniștilor de a trata cu statul. Această convingere a coincis cu viziunea Cominternului dintre 1922 și 1924, cu privire la rolul Ajutorului Roșu Internațional, viziune modificată în cursul anilor 1925-1926, când centrul de greutate se mută dinspre ajutorarea victimelor «terorii albe» spre campanii propagandistice.

Cuvinte cheie: Comunism; România; Ajutorul Roșu Internațional; Corupție

Abstract:

Communist Party of Romania and corruption of the Romanian State apparatus, 1924-1926. This study aims to discuss a mostly unknown issue of interwar Romanian communism: the special relationship established between Party and State, based on financial incentives. This situation is originated in early stages of illegal times (1924-1926). At the beginning, the Comintern supported this kind of unorthodox practice. But from 1925, on the background of struggle for power in Bolshevik Party, the International Red Aid came after those who had worked with the 'class enemy', in order to protect the Party.

Key-words: Communism; Romania; International RedAid; Corruption

Relațiile dintre administrația românească din toate timpurile și indivizi și/sau grupuri au fost guvernate de corupție. Fenomenul, atât de larg răspândit, a devenit în timp o adevărată «marcă locală», fiind sesizat și acceptat tacit de toate părțile implicate în circulația ilicită al banilor. În ochii străinilor, dar și al observatorilor locali, România interbelică apare drept o țară extrem de coruptă. «Toată lumea știa că era dezorganizată și administrată după obiceiuri corupte și arbitrarie moștenite de la Imperiul Otoman, a cărui colonie fusese cândva. Orice se putea cumpăra și vinde, până pe treptele tronului» (Moscovici, 1999: 92).

Practica obținerii de servicii publice pe cale ilicită poate fi plasată în secolul al XVIII-lea – ‘secolul fanariot’, când însăși funcția supremă, de Domn al celor două Principate dunărene, se dobândea contra unor sume de bani plătite administrației de la Constantinopol (Eliade, 2000, *passim*).

Definindu-se în totală opoziție cu realitățile României Mari, comunismul interbelic a folosit sistematic, în folosul propriu, această țară a societății românești pe care, oficial, o condamna. La contactul cu România, comunismul dintre cele două războaie a ajuns să împrumute «culoarea locală», pierzând din intransigența doctrinară originală, în caz că ar fi avut-o vreodată.

Istoriografia din perioada comunistă a ignorat cu bună știință această realitate deloc favorabilă, scoțând în evidență momentele de confruntare. Istoria Partidului Comunist din România-Secție a Internaționalei a III-a, scrisă după 1945, arăta ca un lung conflict între comuniști și «statul burghez». De pildă în lucrarea ce se spera a fi istoria oficială a PCdR, realizată de Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., dar care nu a apărut pe piață niciodată, se spunea că după 1924, partidul avut de înfruntat «intensificarea măsurilor represive ale guvernului», «samavolniciile polițienești», «prigoana reacționară»: «Între anii 1925-1928 au avut loc la București, Chișinău, Cluj, Galați și în alte centre numeroase procese intentate militanților comuniști și din organizațiile de masă, urmate de grele condamnări la ani de închisoare»¹. Evident, au existat și procesele, și samavolniciile polițienești, însă mita acordată funcționarilor statului a frânt în multe cazuri cerbicia autorităților.

¹ Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Istoria Partidului Comunist Român*. Sinteză, f.l. f.a., p. 47. Publicație aflată în Biblioteca Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.

Studiul de față își propune să releve o fațetă mai puțin cunoscută a comunismului interbelic, respectiv relația non-conflictuală, înscrisă în cutume, dintre PCdR și autoritățile statului. Deși viza sfera dreptului penal – infracțiunile săvârșite de comuniști-, între cele două părți s-a stabilit o relație cvasi-contractuală: statul presta un serviciu, iar comuniștii plăteau prețul. Am în vedere originea acestei situații, plasată în primii ani după interzicerea partidului (1924-1926), când s-a perfectat această practică la care nu s-a renunțat nicidecum de-a lungul perioadei interbelice. Plec de la ipoteza că reprezentarea autorității de stat pe care a avut-o Elek Köblös, secretarul general al PCdR dintre 1924 și 1928, a influențat decizia comuniștilor de a trata cu statul. Această convingere a coincis cu viziunea Cominternului dintre 1922 și 1924, cu privire la rolul Ajutorului Roșu Internațional, viziune modificată în cursul anilor 1925-1926, când centrul de greutate se mută dinspre ajutorarea victimelor «terorii albe» spre campanii propagandistice. Schimbarea de optică survenită la Moscova a avut ecou imediat în România.

IMPACTUL FINANCIAR AL INTERZICERII PCdR

Partidul Comunist din România, secție a Internaționalei a III-a (Comintern), s-a format prin sciziunea grupărilor de extremă stânga din partidele socialiste/social-democrate din Vechiul Regat și din provinciile unite cu acesta după primul război mondial și unificarea lor într-o unică formațiune, demarată în 1921 și niciodată realizată pe deplin în perioada interbelică. În 1924, statul român a interzis activitatea comunistă, care a rămas prohibită până la 23 august 1944. În toată perioada interbelică, PCdR a rămas cel mai mic și mai slab partid comunist european, ideologia și practicile comuniste găsind un ecou minor în societatea românească a vremii.

Această realitate a avut mai multe cauze. Dintre acestea, cele mai evidente sunt: slaba industrializare; dezechilibrul social – tradus în existența unei păături industriale puțin numeroase și de dată recentă, lipsită de tradiție și de experiența confruntărilor cu patronatul pentru dobândirea de drepturi; platforma politică excesivă a Partidului Comunist, care își propunea să acționeze complet «contra curentului» și să destructureze însăși baza regimului creat după 1918. În afară de acestea, în opinia noastră mai pot fi identificate două posibile explicații. Prima ține de sfera mentalităților – pusele revoluționare erau incompatibile cu «firea românului», mai precis a țăranului român care reprezenta mai bine de 80% din populația României interbelice. A doua – de paradoxurile ce par a governa existența poporului român încă de la apariția sa, descrisă drept «o enigmă și un miracol istoric»: deși slaba capacitate administrativă a statului român l-ar fi făcut în mod normal victimă sigură în cazul unei agresiuni, în timp s-a dovedit că arbitrariul și aproximativul au format un zid protector peste care nu s-a putut trece. Înțelegerea aproximativă a normei juridice, a legii și procedurilor derivate din aceasta și-a găsit corelativul în corupție. După formula lui Constantin Rădulescu-Motru, în România legile

nu se respectă nici de aceia care le fac, nici de aceia pentru care se fac. În principiu, s-ar putea zice, că nerespectarea legilor, acolo unde se constată, este datorită educației cetățenești necompletă. Acesta nu este cazul la noi. La noi nerespectarea legilor este o manifestare directă a individualismului subiectiv. Românul consideră nerespectarea legii ca un titlu de mărire și de putere. (Rădulescu-Motru, 1938: 167)

Orice import – ideatic, instituțional, de resurse umane – a sfârșit prin a se adapta la cutumele locului.

În 1924, activitatea comuniștilor în România a fost, teoretic, interzisă, inițial prin două ordonanțe militare, din aprilie și iulie, apoi prin Legea de reprimare a unor infracțiuni contra liniștii publice (Legea Mârzescu)² din decembrie. Anul 1924 și următorii doi sunt semnificativi pentru istoria comunismului interbelic, din două motive: pe de o parte, arată deruta statului în fața mișcării comuniste, transpusă inclusiv în lipsa de legislație; în al doilea rând, pentru că arată reacția primă a comuniștilor din România, ghidați de Comintern, față de noua situație în care se găsea gruparea odată cu Legea Mârzescu.

Împingerea Partidului Comunist în ilegalitate a atras și consecințe financiare: un

² Legalitatea Ordonanței nr. 1 a Corpului II Armată din 5 aprilie 1924 (în «Adevărul», nr. 12420, din 25 iulie 1924) și a Ordonanței nr. 2 a aceleiași instanțe din 23 iulie 1924 (în «Universul», nr. 167 din 26 iulie 1924) au fost contestate în instanță de avocații Partidului Comunist, care au ridicat excepția de incompetență (Conform Constituției din 1923, Parlamentul era unica autoritatea legislativă a țării, prin emiterea celor două ordonanțe Consiliul de Război substituindu-se puterii legiuitoare legitime). Justiția a făcut pasul înapoi, anulând cele două ordonanțe și, implicit, efectele produse de acestea, ceea ce s-a soldat cu eliberarea din starea de arest a persoanelor culpabile de fapte ce cădeau sub incidența amintitelor acte.

«ilegal» costa mișcarea sume importante, necesare pentru procurarea de acte false, închirierea unei locuințe ilegale, transport, uneori hrană și alte mijloace de subsistență; se adăuga salariul, dacă respectivul conta drept «funcționar al partidului» sau «revoluționar profesionist»³. De susținere financiară era nevoie și pentru activitățile curente precum tipărirea de publicații, închirierea de săli pentru sindicatele controlate de Partid, plata curierilor care traversau țara ducând și aducând fonduri, mesaje, tipărituri. Costau, evident, și nu puțin, călătoriile în străinătate, spre și dinspre nodurile rețelei comuniste europene – Viena, Praga, Berlin, Paris, Moscova.

Întreținerea la închisoare a deținuților condamnați pentru delikte incriminate de Legea Mârzescu, precum și ajutorarea familiilor acestora, se făcea în bună măsură tot pe spezele mișcării comuniste. Încărcau bugetele Partidului onorariile pentru avocați – străluciți dar cu onorarii pe măsura competenței. Și sumele consistente folosite pentru ceea ce în documentele Partidului se numesc «intervenții», a se citi mită pentru funcționarii statului, de la polițiști până la judecătorii din Curțile militare unde s-au judecat cele mai multe procese ale comuniștilor români din perioada interbelică.

PCdR se finanța atât din surse externe, cât și din fonduri proprii. Din exterior, banii veneau pe două căi: pe de o parte, pentru bugetul propriu-zis al Partidului; pe de altă parte – fondurile trimise de Ajutorul Roșu Internațional (MOPR)⁴, filialei sale din România. De vreme ce MOPR era tot o structură pilotată și finanțată de Internaționala a III-a, sursa fondurilor era, evident, aceeași. Unele sume se mai atrăgeau din abonamente făcute la ziarul partidului sau la cele care făceau servicii comuniștilor, oferindu-se drept tribună legală. În perioada legală, partidul dobânda unele sume din cotizațiile plătite de membri.

Secția română a Ajutorului Roșu Internațional a fost creată în toamna lui 1924, urmare a deciziei luate de C.C. al PCdR ales la Congresul al III-lea în prima sa ședință, din 23 august 1924, ținută la Viena. Cu aceea ocazie, s-a mai decis dizolvarea Comitetului Central de Ajutorare, un «strămoș» al MOPR român înființat în 1922 și care servise aceluiași scopuri în perioada legală a Partidului (Feneșan, 2011: 33). Contextul politic nefavorabil PCdR din cursul anului 1924 a făcut utilă apariția unei structuri mai bine coagulate. Cominternul a recomandat să se găsească o formulă de a legaliza Ajutorul Roșu, pentru a putea în acest fel să se colecteze bani de la lucrători, în mod organizat (Feneșan, 2011: 925). Nu au reușit, Ajutorul Roșu Internațional a rămas tot ilegal, dar s-a înființat un Comitet Central de Ajutorare, legal, care activa pe lângă sindicate⁵. Aceasta era formula legală găsită de PCdR, la recomandarea Kominternului. După 1924, cotizația a fost înlocuită, informal, cu donațiile către Ajutorul Roșu plătite mai cu seamă de simpatizanți, dar și de membri, prioritar de membrii sindicatelor controlate de comuniști.

Primul secretar al Ajutorului Roșu a fost Gheorghe Vasilescu-Vasia. Vechi socialist de la Călărași, la un moment dat politica Internaționalei a II-a socialistă i s-a părut insuficient de percutantă în raport cu nevoile reale ale societății românești⁶, astfel că a aderat la aripa stângă a Partidului Socialist din Vechiul Regat, pe structura căruia avea să se articuleze în 1921 PCdR. Al doilea membru al C.C. al MOPR a fost Ștefan Foriș. Îi ajută Paula Dik-Mendelovici. Vasea-Vasilescu a părăsit partidul și MOPR în primăvara anului 1925, în locul lui fiind numit Ștefan Foriș.

BANII MOSCOVEI ÎN PROCESUL REBELIUNII DE LA TATAR BUNAR

Congresul al III-lea al PCdR, ținut la Viena în august 1924, l-a ales secretar general al PCdR pe Elek Köblös⁷, un militant din Transilvania. Ordonanțele Corpului II Armată București, din aprilie și iulie 1924, au interzis activitatea comunistă în regiunea aflată sub jurisdicția Consiliului. Cu ajutorul lui Elek Köblös, PCdR a încercat să se regroupeze în Ardeal, unde starea de asediu nu fusese decretată.

Elek Köblös își reprezenta statul român ca profund corupt. În august 1926, a fost arestat Boris Ștefanov, pe o stradă din apropierea cimitirului Belu din București. Elek Köblös locuia într-o casă conspirativă din apropiere. Nepriceperea agenților și unele scrupule de ordin estetic al secretarului PCdR au făcut să nu fie prins odată cu Ștefanov. «Mi-a spus că pe timpul când a fost arestat comunistul Boris Ștefanov el se afla în apropierea locului arestării și că îndată a aflat de

³ Evident, istoriografia din perioada comunistă a evitat să spună că activiștii comuniști erau remunerați. Ar fi însemnat să admită că înregimentarea în slujba 'cauzei' avea, uneori, și o motivație financiară. Or idealul comunist nu putea fi maculat cu asemenea detalii meschine.

⁴ Ajutorul Roșu Internațional (MOPR) a fost creat în 1922, după Congresul al IV-lea al Cominternului, organizat în noiembrie-decembrie 1922, la Moscova. Crearea secțiilor externe a fost decisă la Prima Plenară a Comitetului Central (C.C. al MOPR), din iunie 1923, când s-a recomandat crearea cu precădere de filiale ale Ajutorului Roșu în țările supuse «terorii albe». Prima conferință internațională a avut loc la Moscova, în iulie 1924, odată cu Congresul al V-lea al Cominternului. Ajutorul Roșu Internațional era o organizație asemănătoare Crucii Roșii, cu scopul declarat să ajute deținuții politici și familiile lor cu bani și bunuri, în perioada detenției. De asemenea, să ofere asistență juridică acuzărilor de simpatii comuniste.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Colecția Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagii din ilegalitate care au încetat din viață (Colecția 53), dosar A/113, f. 3.

⁶ O amplă autobiografie a lui Gh. Vasilescu-Vasea, în ANIC, Fond 95, dosar 1329/2022, f. 7-35, f.v.

⁷ Biografia oficială din timpul regimului comunist – L. Gergely, Marin C. Stănescu (1978), *Elek Köblös*, București.

aceasta»⁸, a relatat ofițerul de Siguranță care a stat de vorbă cu el în vara lui 1927, după ce fusese arestat la Košice, în Cehoslovacia. «Atunci el a luat securea pentru a merge în ajutor, însă atunci s-a văzut că se afla dezbrăcat în cămeșă și izmene, astfel că nu s-a putut duce»⁹. După arestarea lui Ștefanov, survenită după cea a lui Pavel Tcacenco, ambii membri ai Secretariatului, PCdR nu se afla într-o situație fastă. Cu toate acestea, Köblös a continuat să se plimbe nestingherit pe stradă. Nu ignora riscul arestării, însă credea că îi găsise antidotul: «nu-i era frică, deoarece bani avea și dacă ar fi fost descoperit de vreun agent al Siguranței, i-ar fi dat 200-300 de lei și atunci nu îl mai aresta»¹⁰.

Köblös credea în coruptibilitatea funcționarului român în 1926 chiar și după ce Cominternul criticase politica «intervențiilor», semn că nu era doar o impresie trecătoare, ci o convingere adâncă. Și mai grav – tot la fel credeau despre sine și funcționarii înșiși. În epocă, a existat obiceiul ca ofițerii superiori din poliție să realizeze sinteze despre mișcarea comunistă, folosind rapoartele periodice ale structurilor abilitate cu supravegherea acestei grupări¹¹. Parte dintre ele au fost destinate uzului public, altele au fost scrise doar spre știința superiorilor. În 1936, apărea ediția a doua a unui volum scris de Constantin Maimuca, la acel moment șef al Inspectoratului Regional de Poliție Chișinău, în colaborare cu locotenent-colonelul Aurel Panaitescu. În capitolul dedicat Ajutorului Roșu, autorii scriau: «Biroul Juridic, prin avocații săi, se ocupă și cu facerea intervențiilor pe lângă toate autoritățile administrative și judecătorești, pentru ușurarea situației arestaților și acuzaților comuniști» (Maimuca, 2011: 136).

În primii doi ani ai mandatului său, cât s-a aflat în țară, Köblös a transformat această convingere în politică oficială a PCdR vizavi de autorități. În septembrie 1924, au fost arestate circa 300 de persoane, urmare a rebeliunii de la Tatar Bunar. În decembrie, după ce PCdR a emis un manifest «pe linie» în problema națională, cerând dezmembrarea României Mari, autoritățile au operat arestări masive în toată țara, inclusiv printre lideri. Din cauza incongruențelor legislative, majoritatea arestaților au fost eliberați după scurt timp, fără a li se mai intenta proces. Aflați la închisoare, Marcel Pauker și Al. Dobrogeanu-Gherea au declarat greva foamei și au pledat pentru agitația «maselor» în sprijinul arestaților.

Liderii cunoscuți au fost eliberați unul câte unul, însă împotriva lor s-a deschis acțiune în justiție, fiind judecați în stare de libertate în ceea ce s-a chemat «procesul din strada Francmasonă», din primăvara lui 1925. Sfătuiți de Comitetul Central, 16 dintre cei mai vizibili inculpați¹² s-au sustras judecății la începutul lui iunie 1925, chiar înainte de pronunțarea sentinței, risipindu-se care încotro. Între timp, au ținut ședința plenară a C.C. din 21-24 iulie 1925.

În prima jumătate a anului 1925, pe tema atitudinii partidului față de autorități apăruse o polemică între Pauker-Gherea, promotori ai ideii că PCdR trebuie să riposteze «împotriva răului politic ce rodea la rădăcină societatea românească: bunul plac și economia bacșișului» (Brătescu, 1995: 80) și Köblös, înclinat spre «intervenții». Împotriva corupției și a «bizantinismului» s-au ridicat tocmai Pauker și Dobrogeanu-Gherea, militanți comuniști cu origini «burgheze». Erau, astfel, consecvenți în nemulțumirea lor față de starea de lucruri din societatea românească a vremii, nemulțumire care-i proiectase în rândurile unui partid ce milita pentru distrugerea formelor de coagulare socială cărora, în fond, le aparțineau. Mult mai înclinați să trateze cu regimul și să se adapteze, astfel, realităților românești s-au dovedit liderii cu origine muncitorească, precum Köblös. Liderul oficial al partidului, l-a acuzat Pauker, îmbrățișa ideea că «lupta și campaniile în favoarea deținuților, ca și orice altă luptă în interiorul închisorilor, ar fi o prostie» (Brătescu, 1885: 143), a acuzat Marcel Pauker în 1937, când se afla la Moscova, înainte de a cădea victimă unui proces stalinist din timpul Marii Terori. «Eliberarea trebuia obținută de MOPR, al cărui rost era tocmai de a cumpăra cu bani «aparatură de stat român», pentru ca deținutul să devină liber. Aceasta ar fi singura metodă justă» (Brătescu, 1995: 143).

De partea lui Köblös s-a aflat și Heinrich Sternberg, membru al Comitetului Central și supervisor al activității secției române abia create a MOPR. Pare greu de crezut dar Sternberg, după cum l-a acuzat Marcel Pauker în 1937, era «negociatorul» oficial al partidului în relațiile cu Siguranța.

Metoda lui Sternberg era să trateze oficial cu Siguranța, în numele Comitetului Central, prin avocatul acesteia (în afară, firește, de legăturile lui neoficiale care au existat,

⁸ ANIC, Fond Dosare personale ale luptătorilor antifasciști (Fond 95), dosar 17, f. 43.

⁹ ANIC, Fond 95, dosar 17, vol. II, f. 43.

¹⁰ ANIC, Fond 95, dosar 17, vol. II, f. 43.

¹¹ Un astfel de raport a realizat Eugen Cristescu în 1926; un altul, Nicolae Turcu, publicat de Florin Șandru, *Cominternul și comuniștii români. O sinteză a Prefecturii Poliției Capitalei*, în «Arhivele Totalitarismului» (2010, 2011), nr. 1-2, nr. 3-4 și nr. 1-2.

¹² Au plecat din România Marcel Pauker, Al. Dobrogeanu-Gherea, Vasile Luca, David Fabian, Ion Cloțan, Sami Margulius, Tóth István, Fischer Moor, Kovács Miklós, Iuliu Gyöngyössi, Cernovschi Carol, Izolticovici, Gh. Cilik. Refugiat la ruda, în Ardeal, Vasile Luca a fost arestat în vara lui 1925.

fără îndoială, după părerea mea). [...] Sternberg era atunci cel care efectua această corupere, el putând să stabilească absolut pe față și oficial legăturile cu Siguranța. (Brătescu, 1995: 142, 143)

S-ar putea bănuși că în 1937, când se afla el însuși în anchetă, Marcel Pauker ar fi încercat să-l învinovățească excesiv pe Köblös, la rândul său cercetat sub diverse acuzații. Stenograma ședinței Plenare a C.C. al PCdR din iulie 1925 arată că de necesitatea și eficiența «tratării» cu autoritățile nu se îndoia nici unul dintre liderii din acel moment. Cu toții credeau că «aparatură de stat» se pretează la practici neortodoxe, iar partidul trebuie să profite de «venalitatea aparatului burghez». «Trecutul poporului nostru, ale cărei principale caracteristici sunt șmecheria și neoioabăgia oligarhică, a creat premisele descompunerii și decăderii morale»¹³, a spus David Finkelstein-Fabian, îndreptățesc partidul la asemenea practici. Pauker și Dobrogeanu-Gherea, care au fost contra mituirii aparatului de stat «din considerente morale», au fost acuzați de «eroism burghez» și «revoluționarism». Atacat din toate părțile, Pauker a spus că nu condamnă mita în sine, ci numai nivelul funcționarului corupt, optând pentru mituirea celor mici.

Noi am spus numai că trebuie plătit ajutorul organelor de pază, indiferent dacă este suficient sau nu, dacă este o intervenție sau o escrocherie. În realitate, pe această cale am obținut numai un succes în acest proces. Voi ați fost cu toții prădați, asta-i totul. Totuși noi am cerut ca banii să nu fie dați unor escroci evidenți pe care-i plătim și care fac spionaj la Siguranță și că cel puțin acești oameni să fie avocații noștri publici¹⁴.

PCdR a mituit «aparatură» pentru pedepse mai ușoare în «procesul din strada Francmasonă». Însă din când în când, statul era nevoit să dea și exemple, după cum corect a sesizat Elek Köblös, și uneori mai și pronunța pedepse, cum a fost cazul amintit. Liderii dispăruți au fost condamnați în contumacie la câte zece ani închisoare. Cheltuiala n-a fost tocmai inutilă: funcționarii s-au ales cu banii, liderii partidului cu libertatea, fie ea și grevată de o condamnare în lipsă.

Köblös și Sternberg au rămas în țară și după dispariția condamnaților în procesul din strada Francmasonă. În toamna lui 1925, au avut de gestionat procesul răzvrătiților de la Tatar Bunar, judecat de Consiliul de Război al Corpului III Armată Chișinău. Deși PCdR nu avusese practic nici o legătură cu rebeliunea din sudul Basarabiei¹⁵, pus în operă de comuniștii din Ucraina învecinată, comuniștilor din România le-a revenit «sarcina» oficială de a se ocupa de proces. Cu rare excepții, PCdR nu a putut să-i controleze aproape niciodată pe comuniștii din Basarabia, care «luau lumina» mai de la est. Cu toate acestea, formal, Comitetul Regional Basarabia depindea de București, astfel că Elek Köblös a trebuit să asigure apărarea «lotului Tatar Bunar».

În septembrie 1924, urmare a evenimentelor, au fost arestate circa 200 de persoane. După calculele Ajutorului Roșu din România, făcute spre informarea Biroului Balcanic al Ajutorului Roșu Internațional, sumele necesare se anunțau uriașe: avocații cereau un onorariu de 17000 lei pentru fiecare acuzat.

Totuși, tratându-se mai serios și mai de aproape cu avocații, cred că s-ar reduce mult această sumă. Și apoi, unii dintre acuzați au familii care pot să le susțină apărarea din punct de vedere bănesc. În orice caz, socotind numai 100 de inși pentru care trebuie să plătim noi și numai câte 10000 lei de persoană, tot revine un milion de lei. (Feneșan, 2011: 924)

Suma reprezenta aproximativ întregul buget al PCdRpe trimestrul patru al anului 1924 (Feneșan, 2011: 1070), cifrat la 1 025 980 lei, adică 5169,89 dolari.

În cursul lunilor următoare, 107 au fost înaintate spre judecata Consiliului de Război al Corpului III Armată Chișinău, 60 au rămas la Ismail și 30 au fost eliberați (Feneșan, 2011: 929). În toate socotelile partidului, inculpații din lotul Tatar Bunar erau centralizați separat, semn că reprezentau o cheltuielă excepțională ce greva bugetul Ajutorului Roșu.

Până la urmă, procesul nu s-a judecat repede, așa cum anticipau liderii PCdR, ci abia un an mai târziu, în toamna lui 1925. Pentru rezolvarea favorabilă a procesului, Henrich Sternberg a mers pe cărările bătătorite și prin intermediul avocatului Mihail Cruceanu, a mituit judecătorii militari de la Consiliul de Război al

¹³ Proces-verbal al ședinței plenare și al Comisiei Centrale de control din 21, 22, 23 și 24 iulie 1925, în *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză. Documentar*, Capitolul III: mișcarea muncitorească din România în anii 1921-1933. Pentru uz intern, f.a., p. 147.

¹⁴ Proces-verbal al ședinței plenare și al Comisiei Centrale de control din 21, 22, 23 și 24 iulie 1925, în *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză. Documentar*, Capitolul III: mișcarea muncitorească din România în anii 1921-1933. Pentru uz intern, f.a., p. 150.

¹⁵ În ședința plenară a C.C. al PCdR din iulie 1925, despre răzmerița de la Tatar Bunar, Köblös a spus: «Cu Tatar Bunar nu am obținut nici o legătură. Pentru noi era o surpriză. Nici tovarășii noștri din Chișinău nu știau nimic despre aceasta», în Proces-verbal al ședinței plenare și al Comisiei Centrale de control din 21, 22, 23 și 24 iulie 1925, în *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză. Documentar*, Capitolul III: mișcarea muncitorească din România în anii 1921-1933. Pentru uz intern, f.a., p. 128.

Corpului III Armată Chișinău (Diac, 2013: 204). Într-o rememorare târzie, Ștefan Foriș, la acel moment secretar al Ajutorului Roșu din România, deci direct implicat în chestiune, nu precizează suma, dar spune că partidul a dat «mulți bani» pentru coruperea Consiliului de Război.

SCHIMBAREA DE VIZIUNE A COMINTERNULUI

Inițial, până și Cominternul a aprobat practicile «românești» ale PCdR, de mituire a aparatului de stat. Mai mult, chiar le-a susținut financiar. Dintr-un raport din 26 noiembrie 1925 al Biroului Balcanic al MOPR pentru Comitetul Executiv al Cominternului reiese că până în octombrie 1925, Ajutorul Roșu din România primise stipendii de 2000 dolari lunar, din luna respectivă cota fiind redusă la 1500 dolari, «în afara sumelor destinate proceselor, tipăririi broșurilor, eliberării arestaților etc.» (Tudor-Pavelescu, 2001: 171). Așa cum reiese și din corespondența purtată în timpul procesului Tatar Bunar, sumele destinate avocaților și «intervențiilor» erau bugetate separat, «cota» propriu-zisă fiind folosită pentru întreținerea deținuților politici și a familiilor acestora.

Nemulțumit de aceste practici, Marcel Pauker le-a adus la cunoștința Cominternului în primăvara lui 1926. Pauker părăsise România în a doua jumătate a anului 1925 și ajunsese la Moscova în decembrie. Până în primăvara anului următor, a discutat cu funcționarii Cominternului situația PCdR. Între alte chestiuni, a încercat să atragă atenția și asupra relației nefirești dintre partid și autorități. «Cominternul a subliniat încrederea sa în Comitetul Central și a interzis opoziția față de acesta» (Brătescu, 1995: 82). Deși în alte probleme funcționarii Internaționalei au aprobat opiniile lui Pauker, au refuzat să dezavueze oficial politica «intervențiilor» – «tovarășii de la Moscova îmi explicaseră că un muncitor, precum Köblös, nu poate fi nicidecum un oportunist, chiar dacă ar fi comis atât de multe greșeli oportuniste» (Brătescu, 1995: 83). Marcel Pauker a fost dezamăgit: «Groaznicele javre din clasele dominante balcanico-bizantine ale României se regăseau în cele mai slabe elemente ale partidului, iar acest lucru a fost trecut cu vederea» (Brătescu, 1995: 82-83).

Deși lui Pauker i s-a lăsat impresia că Internaționala nu are nimic împotriva cumpărării bunăvoinței cu bani, acuzele sale cum că Heinrich Sternberg ar lucra mână în mână cu Siguranța nu au rămas fără ecou. Biroul Balcanic al MOPR cu sediul la Viena a suspendat cota de bani pentru România (Diac, 2013: 204), până la lămurirea situației. În aprilie 1926, Ștefan Foriș, secretarul general al Ajutorului Roșu din România, a fost chemat în Austria pentru explicații. În mai sau iunie, după amintirile acestuia, conducerea MOPR a trimis un reprezentant care să ancheteze chestiunea la fața locului. Delegatul a controlat întreaga activitate a secției române, a participat la alegerea unei conduceri noi și a organizat o conferință pe țară.

Nu Foriș, secretarul MOPR din România a fost socotit principalul vinovat pentru situația creată, ci Heinrich Sternberg, membru al Comitetului Central care gira activitatea Ajutorului Roșu și era un personaj-cheie în relația cu autoritățile. Când s-a aflat în România, reprezentantul MOPR a investigat și activitatea acestuia. Vizavi de situația lui Sternberg, C.C. al PCdR a emis o hotărâre în care îi lua apărarea, dar accepta să îl suspende din toate funcțiile pe durata anchetei (Feneșan, 2011: 943). Conducerea oficială a PCdR nu a fost informată niciodată oficial despre suspiciunile la adresa unui membru al său, spunea documentul, și nici nu i s-au prezentat dovezi. Paralel cu ancheta reprezentantului MOPR, Köblös a pornit și o investigație proprie.

Explicația modificării survenite în viziunea Ajutorului Roșu Internațional trebuie căutată în disputele dintre competitorii la succesiunea lui V.I. Lenin. Acesta afirmase că «tot ce slujește revoluția este bun și moral», prin urmare, lăsase deschisă poarta accesării tuturor posibilităților care ar fi fost în folosul «cauzei». Numai că Lenin murise în aprilie 1924.

În anii 1924-1928 plasează și Robert Conquest originile Marii Terori de peste un deceniu (Conquest, 1998: 14-36). După eșecul comuniștilor de a aprinde Europa occidentală, ideea «exportului de revoluție» a pierdut teren în fața teoriei «construcției socialismului într-o singură țară», susținută de I.V. Stalin. Corelativ, steaua

lui Troțki, considerat principalul competitor al lui Stalin în lupta pentru putere și artizanul «revoluției permanente», începea să apună. În ianuarie 1925, a fost scos de la Comisariatul Poporului pentru Apărare, în octombrie 1926 din Biroul Politic, în noiembrie 1927 e exclus din partid iar în ianuarie 1928 – deportat la Alma-Ata.

După neutralizarea lui Troțki, Stalin s-a îndreptat spre Grigori Zinoviev, aliatul său din primele luni de după moartea lui Lenin. A fost scos din Biroul Politic în iulie 1926 și la scurt timp după a fost desființată și funcția de secretar al Cominternului. În 1925 și 1926, perioada când s-a îndepărtat de Stalin și s-a apropiat de Troțki, alături de care va coagula ceea ce s-a numit «opoziția de stânga», Zinoviev a folosit funcția de secretar al Cominternului pentru a-și face cunoscută propria poziție în jocurile de putere.

Într-o cercetare despre Ajutorul Roșu Internațional între 1922 și 1926 (Ryle, 1970: 43-68), Martin Ryle demonstrează că lupta pentru putere din PC(b) s-a repercutat asupra Cominternului – partidul comunist mondial creat cu scopul de a răspândi «revoluția» în Europa, precum și asupra organizațiilor create de acesta, inclusiv MOPR. Plenarele a cincea și a șasea ale Internaționalei Comuniste, din 1925, respectiv 1926, au redefinit rolul MOPR, modificându-i filosofia. Din organizație de ajutorare a deținuților politici, așa cum fusese gândită inițial, MOPR devine o structură destinată prioritar propagandei. Între 1923-1926, MOPR a cheltuit circa 2,6 milioane de dolari, dintre care jumătate pentru ajutorarea deținuților; pentru întreținerea emigranților politici ajunși la Moscova din țările lor – circa 850 000 dolari; în fine, susținerea financiară a proceselor în care erau implicați comuniști a reprezentat a treia direcție majoră a finanțării, pentru care s-au alocat circa 350 000 de dolari (Ryle, 1970: 63-64).

Din 1925-1926, MOPR-ul s-a concentrat mai mult pe campaniile răsunătoare în favoarea proceselor politice, menite să atragă ‘masele necomuniste’, decât pe ajutorarea propriu-zisă a victimelor. Fără a fi abandonată, misiunea originală a MOPR a trecut în plan secund. În 1925, MOPR s-a implicat în cinci astfel de campanii, numărul lor crescând de la an la an (138 în șapte ani, între 1925 și 1931) (Ryle, 1970: 65).

CONCLUZII

În cazul românesc, schimbarea de optică a Cominternului vizavi de rolul MOPR s-a resimțit în criticarea PCdR pentru sumele cheltuite cu mituirea aparatului de stat. În 1926, au fost arestați Pavel Tcacenco și Boris Ștefanov. În favoarea ambilor, MOPR a orchestrat ample campanii de susținere, atât în România cât și în Europa.

Atitudinea față de autorități, deși aprobată inițial, i-a fost imputată lui Elek Köblös în contextul campaniei împotriva troțkiștilor. Köblös a părăsit România la începutul lui 1927, pentru a nu mai reveni niciodată. După arestarea în Cehoslovacia, intens mediatizată de Comintern, a ajuns la Moscova. La ședința plenară a Comitetului Executiv al Internaționalei din 19 februarie 1928, s-a alăturat corului care acuza troțkismul ca atentat la unitatea PC(b) și a partidelor comuniste¹⁶. N-a fost suficient. În 1928, la Congresul al IV-lea al PCdR de la Harkov, întreaga conducere a fost înlăturată, Köblös însuși fiind cercetat pentru troțkism și acuzațiile derivate, precum oportunism și fracționism. Oportunismul era definit ca subordonarea intereselor clasei muncitoare unor altor grupuri, sub influența comuniștilor proveniți dintre vechii social-democrați sau din rândurile «burgheziei» (Ponomarev, 1959: 421). Coabitarea cu statul, practică de Köblös în mandatul său, părea a se subsuma «oportunismului». Totuși, în decembrie 1929, a fost absolvit de acuzația de troțkism¹⁷, imputându-i-se numai tentativa de a fracționa PCdR¹⁸. A pierit în Uniunea Sovietică, în timpul Marii Terori¹⁹.

Influent în prima parte a anilor '20, Heinrich Sternberg nu a mai fost un personaj de primă mărime în mișcarea comunistă. Declinul lui Köblös i-a influențat cariera în mica grupare comunistă. În 1929, pe fondul luptelor fracționiste, a fost exclus din PCdR de noul secretar general, Vitali Holostenco. A rămas în atenția poliției și în anii '30, deși nu mai activa în mișcarea comunistă.

«Intervențiile» au rămas o practică larg răspândită în relația PCdR cu statul

¹⁶ ANIC, Fond 95, dosar 17, vol. II, f. 160.

¹⁷ ANIC, fond Microfilme Rusia, rola 244, c. 124.

¹⁸ După eliminarea sa din conducere, la Congresul al IV-lea, Köblös a trimis în țară o serie de apropiați, precum Berger Aladar, Heigllohan, Ion Cloțan, cu misiunea de a face opoziție conducerii oficiale și secretarului general Vitali Holostenco. Cum cei mai mulți aveau condamnări în contumacie, întoarcerea lor în România a fost facilitată și de amnistia deținuților politici, decretată de noul guvern, național-tărănist, în mai 1929. Adepții lui Köblös au acționat cu precădere în Transilvania și Ardeal. Acțiunea lor a marcat începutul «dupței fracționiste fără principii», care a paralizat PCdR aproape trei ani, până la Congresul al V-lea, din decembrie 1931.

¹⁹ La acest stadiu al cercetării, nu se cunosc împrejurările exacte ale morții lui Elek Köblös. Biografia sa, apărută în 1978, scrie: «A murit în împrejurări tragice, în 1937», fără a preciza dacă a fost subiectul unui proces propriu-zis. O micro-biografie, realizată pentru uzul decidenților din PCR în vederea Plenarei din aprilie 1968 care a reabilitat militanții ai mișcării comuniste interbelice (ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 414/1968, f. 11, publicată în «Anale», nr. 2-3/1968, p. 31), este încă și mai parcimonioasă: «a lucrat într-o fabrică de avioane până în anul 1937, când a fost din nou arestat».

până la 23 august 1944, inclusiv în perioada celui de-al doilea război mondial când reacția autorității față de «dușmanul din interior» a fost mai dură. Semn că mișcarea comunistă s-a adaptat realităților locale.

BIBLIOGRAFIE

ARHIVE:

ANIC, Colecția Dosare de partid ale membrilor de partid cu stagiul din ilegalitate care au încetat din viață (Colecția 53), dosar A/113

Fond Dosare personale ale luptătorilor antifasciști (Fond 95), dosar 17, vol. II.

DOCUMENTE EDITE:

* *Istoria Partidului Comunist Român. Sintează. Documentar*, Capitolul III: mișcarea muncitorească din România în anii 1921-1933. Pentru uz intern, f.a.

Brătescu, Gheorghe (ed.) (1995), *O anchetă stalinistă. Lichidarea lui Marcel Pauker*, Documente traduse și adnotate de G. Brătescu. Postfață de Florin Constantiniu, București, Univers Enciclopedic.

Diac, Cristina (2013), «Ștefan Foriș, prototipul revoluționarului de profesie», în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4.

Feneșan, Costin (2011), *Sub steag străin. Comuniștii din Partidul Comunist din România în arhiva Kominternului (1919-1924)*, București, Editura Enciclopedică.

Șandru, Florin (2010, 2011), «Cominternul și comuniștii români. O sinteză a Prefecturii Poliției Capitalei», în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2, nr. 3-4 și nr. 1-2.

Tudor-Pavelescu, Alina (ed.) (2001), *Copilăria comunismului românesc în arhiva Cominternului*, Ediție de documente coordonată de Alina Tudor-Pavelescu, București.

VOLUME:

* Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Istoria Partidului Comunist Român. Sintează*, f.l. f.a.

Conquest, Robert (1998), *Marea Teroare. O reevaluare*, traducere din engleză de Marinela Dumitrescu, București, Humanitas.

Eliade, Pompiliu (2000), *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, traducere din franceză de Aurelia Dumitrașcu, ediția a II-a integrală și revăzută, București, Humanitas.

Gergely, L. - Stănescu - Marin C. (1978), *Elek Köblös*, București, Editura Politică.

Maimuca, Constantin (2011), *Tehnica și tactica comunistă*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Cormeliu Crăciun, Oradea, Editura Primus.

Moscovici, Serge (1999), *Cronica anilor risipiți. Povestire autobiografică*, Traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Polirom.

Ponomarev, B.N. (1959), *Dicționar politic*, București, Editura Politică.

Rădulescu Motru, Constantin (1938), *Psihologia poporului român*, în Dimtrie Gusti (coord.), *Enciclopedia României*, Vol. I: Statul, București, Imprimeriile Naționale.

ARTICOLE:

Ryle J., Martin (1970), «International Red Aid and Comintern Strategy, 1922-1926», *International Review of Social History*, 15.

PERIODICE:

«Adevărul», nr. 12420, din 25 iulie 1924.

«Universul», nr. 167 din 26 iulie 1924.